

УДК 340.1:796

О.А. МОРГУНОВ, Харківський національний університет внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ СПОРТИВНОГО ПРАВА

Ключові слова: спортивне право, джерела спортивного права, нормативно-правовий акт, правовий прецедент, нормативно-правовий договір, правовий звичай

Джерела права представляють собою спосіб існування та вираження норм права. Вони є носіями правової норми, певною оболонкою для існування норм права. Для будь-якої галузі права вивчення джерел права та їх системи є обов'язковим елементом, оскільки це дозволяє зрозуміти сутність цієї галузі, визначити, у яких правових рамках вона існує. Не є винятком із цього правила є й спортивне право, яке починає зароджуватись у нашій державі. Проте, слід зазначити, що в правовій літературі більше домінує термін «управління фізичною культурою, спортом та туризмом, адміністративно-правове регулювання та державне управління у сфері фізичної культури і спорту», але останнім часом у наукових роботах можна зустріти й термін «спортивне право».

Ці питання розглядалися такими науковцями, як В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, Ю.М. Рєпкіна, Г.Ю. Бордюгова, С. Забара, Н.Г. Ярова та інші, але ніхто з них не займався досконало проблемою визначення джерел спортивного права та їх систематизацією, що є метою статті. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити ряд взаємопов'язаних завдань, зокрема: визначитись із поняттям спортивного права, проаналізувати основні нормативно-правові акти, які регулюють відносини у сфері фізичної культури і спорту, визначитись із питанням, які ще правові приписи можуть слугувати джерелами спортивного права та, з огляду на проведене дослідження, систематизувати їх.

Сьогодні суспільні відносини виходять на новий етап розвитку, який потребує пошуку

нових сфер правового регулювання. Зміни в суспільному житті не могли не торкнутися й тих відносин, які стосуються фізичної культури і спорту. На думку Г.Ю. Бордюгової, для впорядкування всіх правовідносин, що виникають у сфері фізичної культури і спорту, доцільним вбачається виділення спортивного права в окрему галузь, хоча воно й перебуває на стику багатьох галузей і включає в себе велику кількість елементів з інших галузей права, таких як цивільне, трудове, фінансове, міжнародне [1]. Тобто, автор дотримується позиції про існування спортивного права як комплексної галузі права, яку ми не можемо підтримати. Як зазначає Р.С. Мельник, концепція поділу права на галузі за предметом і методом характерна для радянської правової теорії. Виникнення такої концепції пов'язувалося з необхідністю відшукати спосіб подолання методологічної кризи, яка виникла в правовій науці радянського права після відмови від правових теорій та концепцій, сформульованих у вітчизняній науці у першій чверті ХХ ст. Але неможливість групування галузей радянського права за цими критеріями породила визнання факту існування комплексних правових утворень. На думку вченого, поділ права на галузі повинен здійснюватися відповідно до критерію поділу права на публічне та приватне [2, с.325–326]. І ми погоджуємося з таким підходом, оскільки прийняття цієї теорії дозволить розвиватися новим галузям права.

Показовою у цьому плані є концепція, розроблена Рольфом Штобером, який, вивчаючи сутність господарського права, дійшов висновку, що господарське право можна поділити на приватне господарське право (частина господарського права, яка стосується економіки), господарське кримінальне право (сукупність норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за господарські злочини) та господарське адміністративне право [3, с.13]. Таким чином, можна говорити про те, що й спортивне право можна поділити та спортивне приватне право, спортивне міжнародне право, спортивне кримінальне право та спор-

тивне публічне право. З огляду на це, спортивне публічне право можна визначити як галузь права, яка регулює відносини між публічною адміністрацією та спортивними утвореннями різної форми власності, а також фізичними особами, які виникають у галузі спорту.

Відтак, існування спортивного публічного права як самостійної галузі права породжує думку про те, що в нього є свої джерела, які властиві тільки йому. На сьогодні у правовій літературі існує багато визначень понять «джерело права». Проте всі вони зводяться до певної форми вираження і письмового закріплення норм права. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що джерела спортивного права – це зовнішня форма встановлення та вираження норм права у вигляді письмового документу, виданого у межах повноваження суб'єктів правотворчості згідно зі спеціальною процедурою, яка має юридичну силу й обов'язковість виконання та регулює спортивні відносини. Але необхідно розібратись, які саме письмові документи будуть джерелами спортивного права.

У теорії права до джерел права відносять нормативно-правові акти, санкціоновані звичаї та судові прецеденти [4, с.328]; нормативно-правовий акт, правовий прецедент, нормативно-правовий договір, правовий звичай, правова доктрина, релігійно-правова норма, міжнародно-правовий акт [5, с.334–335]; нормативно-правовий акт, нормативно-правовий договір, правовий звичай, правовий прецедент [6, с.69]. Належність цих приписів до категорії джерел права залежить від правової системи держави. Для того, щоб зрозуміти, які з названих джерел характерні для спортивного права України, необхідно проаналізувати всі вираження норм права, які регулюють спортивні відносини, починаючи з нормативно-правового акту, під яким розуміють вихідний, як правило, від компетентного органу акт-документ, який містить норми права [6, с.62].

Центральне місце серед усіх нормативно-правових актів України займає Конституція [7], яка є основним документом держави. У Конституції знаходять своє відображення й

закріплення основні засади державного та суспільного ладу, державно-територіальний устрій та адміністративно-територіальний поділ, права і свободи людини і громадянина, форми здійснення народовладдя, поділ і організація державної влади та місцевого самоврядування [8, с.5]. Конституція України регулює широке коло суспільних відносин, що і зумовлює зайняття цим правовим актом такої високої позиції. Конституційні норми визначають межі правового регулювання, закріплюють вихідні положення, конкретизація яких знаходить потім своє відображення в інших правових актах. Необхідно зазначити, що Конституція України безпосередньо не регламентує спортивні відносини, які складаються в державі, проте, її ст.3 вказує на те, що життя і здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю у державі, а в ч.4 ст.49 Конституції України закріплено, що держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту [7]. На нашу думку, ці положення закладають фундамент для розвитку фізичної культури і спорту в нашій державі, які є запорукою здорового розвитку суспільства.

Наступним елементом в ієрархії нормативно-правових актів є закон – нормативно-правовий акт представницького вищого органу державної влади (або громадянського суспільства – безпосередньо народу), який регулює найважливіші питання суспільного життя, встановлює права і обов'язки громадян, має вищу юридичну чинність і приймається з дотриманням особливої законодавчої процедури [5, с.343].

Основоположним у спортивному праві є Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [9], який визначає правові, соціальні, економічні й організаційні основи фізичної культури і спорту в Україні, участь державних органів, посадових осіб, а також підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності у зміцненні здоров'я громадян, досягненні високого рівня працездатності та довголіття засобами фізичної культури і спорту [10, с.303]. Окрім того, цим законом передбачена можливість здійснення міжнарод-

дного співробітництва у сфері фізичної культури і спорту, а також відповідальність у разі порушення законодавства у цій сфері. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що цей закон регулює основні положення для виникнення відносин у сфері фізичної культури і спорту, закладає основи для подальшого розвитку законодавства в цій сфері, що і підтверджує нашу думку про його базовість.

Закон України «Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні» [11], спрямований на регулювання відносин, які сприятимуть розвитку олімпійського та параолімпійського руху в Україні, гарантуватимуть державну підтримку його учасникам. Приймаючи цей Закон, держава взяла на себе певні зобов'язання, яких вона готова дотримуватися для досягнення позитивних результатів у цій сфері.

Оскільки ми ведемо мову про публічну складову спортивного права, то не можна обійти увагою ті законодавчі акти, які визначають повноваження відповідних суб'єктів публічної адміністрації, відповідальних за реалізацію державної політики в галузі фізичної культури і спорту. Це впливає з того, що публічна складова спортивного права має своїм головним призначенням регулювання взаємовідносин між владою та спортсменами. У зв'язку з цим велике значення має Закон України «Про Кабінет Міністрів України» [12], особливо його п.2 ч.2 ст.21, який регулює повноваження Кабінету Міністрів України у сфері спорту, а також Положення про міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Окрім законів, спортивні відносини регулюються підзаконними нормативно-правовими актами, під якими в теорії права розуміють акт, що видається відповідно до закону, на підставі закону, для конкретизації законодавчих розпоряджень та їх трактування або встановлення первинних норм [5, с.334]. Ці акти є обов'язковими для виконання, але вони не мають такого верховенства, як закони. До нормативно-правових актів відносять укази і розпорядження Президента України, акти

Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України [5, с.335].

Серед актів Президента України, які стосуються регламентації спортивних відносин, можна зазначити Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту» [13], в якій закріплено намагання держави підсилити роль фізичної культури і спорту в суспільстві, створити умови для їх всебічного розвитку, залучити дітей до занять такими видами діяльності, скоординувати зусилля заінтересованих державних, громадських, приватних організацій та широких верств населення для визначення стратегічних напрямів розвитку сфери фізичної культури і спорту, підвищити інтерес громадян до заняття такою діяльністю. У зазначеній доктрині держава бере на себе певні зобов'язання, які стосуються фінансування сфери фізичної культури і спорту, розширення та підтримання контактів з міжнародними спортивними організаціями, удосконалення системи фізичного виховання в закладах освіти. Таким чином, наша держава намагається взяти до уваги інтереси, потреби та мотиви конкретної людини, що сприятиме соціальній активності громадян. Але слід зазначити, що доктрина представляє собою сукупність ідей та поглядів, реалізація яких можлива лише за наявності конкретних скоординованих дій як від органів влади, так і від українських громадян.

Кабінет Міністрів України видає також правові акти, які містять норми щодо регулювання відносин у сфері фізичної культури та спорту. Серед них можна назвати Постанову Кабінету Міністрів України «Про утворення центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх»» [14]. У цій постанові держава намагається залучити громадян до занять спортом, створити умови для оздоровлення населення шляхом обладнання та утримання фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд; організації та проведення змагань, конкурсів, показових виступів, фестивалів, спортивних свят та інших заходів за місцем проживання і в місцях масового відпочинку населення; формування у громадян потреб

рухової активності та створення умов для їх задоволення; проведення просвітницької роботи з питань оздоровлення населення. У зазначеному правовому акті передбачається створення Всеукраїнського центру фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» як державної бюджетної організації, яка діє з метою створення сприятливих умов для реалізації права громадян на заняття фізичною культурою і спортом, а також задоволення їх потреб в оздоровчих послугах за місцем проживання та в місцях масового відпочинку населення.

Велика кількість правових норм, які регулюють відносини у сфері спорту, міститься у відомчих нормативних актах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та інших міністерств. Серед них можна назвати наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту України від 29.03.2006 р. № 995 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на прикладні розробки у сфері розвитку окремих видів спорту та методики підготовки спортсменів» [15], наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2005 р. № 458 «Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх професійно-технічних навчальних закладах України» [16] та інші.

На локальному рівні відносини, які складаються у сфері фізичної культури і спорту, регулюються розпорядженнями голів місцевих державних адміністрацій, нормативними рішеннями органів місцевого самоврядування, розпорядженнями керівників підприємств, установ, організацій спортивного спрямування. Ці правові акти повинні прийматися у відповідності до Конституції України, законів України, нормативно-правових актів Президента й Уряду та не суперечити їм.

Наступним елементом у системі джерел права є нормативно-правовий договір, під яким розуміють добровільну згоду двох і більше сторін, яка містить норми права [6, с.63]. Особливе місце тут посідають міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України. Вони є частиною національного за-

конодавства і застосовуються в порядку, передбаченому для норм національного законодавства [17]. У такому разі держава бере на себе зобов'язання перед міжнародною спільнотою і зобов'язується їх виконувати. До таких документів належать, наприклад, Загальна декларація прав людини, Європейська культурна конвенція, Антидопінгова конвенція. Слід зазначити, що в спортивному праві на міжнародному рівні існує багато міжнародних договорів, які на сьогодні не ратифіковані Верховною Радою України, наприклад, Кодекс Спортивної етики, а як наслідок, вони є обов'язковими для виконання на території нашої держави. Але команди України беруть участь у міжнародних спортивних змаганнях, на які поширюються правила міжнародних актів у сфері спорту, а раз так, то усі вони повинні бути джерелами спортивного права України і ратифікованими українським парламентом.

Важливим джерелом спортивного права, на наш погляд, є правовий звичай, санкціонований державою, який набуває внаслідок цього загальнообов'язкового значення [6, с.63]. Серед них можна виділити такі звичаї, як ведення чесної гри, змагальність, рівність. Європейські правознавці, такі як Д. Панайотополус (університет Афін, факультет фізичного виховання та спорту), Е. Шторм (президент Брюссельського інституту фізичного виховання та реабілітації), Й. Моір (Вища школа спортивних наук при університеті м. Бірмінгема), дотримуються думки, що звичаєве регулювання питань спорту було би чи не найкращим способом соціального регулювання, оскільки високоморальні засади та звичаї гармонійно корелюють із основним прагненням спорту – до гармонії духу та тіла. Однак комерціалізація спорту, а також інциденти останніх найбільших спортивних форумів недвозначно демонструють, що звичаєве регулювання не є досконалим, а звичаї можуть розумітися істотно по-різному [18]. Тому звичаї не можуть повністю замінити інші джерела права.

У системі джерел права виділяють також судовий прецедент – джерело права, що виражене в об'єктивному рішенні органу держа-

ви, містить юридичне положення або дає тлумачення спірного питання, чи вирішує в певному розумінні не передбачене в законі питання, якому надається формальна обов'язковість при вирішенні всіх наступних аналогічних справ [19, с.157]. Це джерело права є характерним для англосаксонської правової системи, але воно деколи застосовується й в країнах романо-германської правової сім'ї, серед яких є Україна. Переважно мова йде про Європейський Суд з прав людини, рішення якого є обов'язковими для країн, які ратифікували Європейську Конвенцію з прав людини й основних свобод. Визнання Європейської Конвенції зумовлює появу правового прецеденту в правовій системі України, тобто має обов'язкову силу для українських судів [19, с.159]. Слід зазначити, що рішення національних судів подібної юридичної сили не мають.

Таким чином, до джерел спортивного права України відносяться нормативно-правові акти, серед яких Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти; нормативно-правові договори, до яких належать міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України; звичаї та судові прецеденти, до яких належать Рішення Європейського Суду з прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бордюгова Г. Ю. Спортивне право як нова комплексна галузь права / Г. Ю. Бордюгова // Адвокат. – 2008. – № 8 – С. 13–15.
2. Мельник Р. С. Система адміністративного права України : монографія / Р. С. Мельник. – Харків : Вид-во Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2010. – 398 с.
3. Штобер Рольф Хозяйственно-административное право. Основы и проблемы. Мировая экономика и внутренний рынок = Allgemeines Wirtschaftsverwaltungsrecht. Grundlagen des Wirtschaftsverfassungs- und Wirtschaftsverwaltungsrechts, des Wirtschafts- und Binnenmarktrechts; пер. с нем. / Рольф Штобер. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 400 с.
4. Проблемы теории государства и права : учебник / под общ. ред. С. С. Алексеева. – М. : Юридическая литература, 1987. – 448 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
6. Шульга А. М. Теория государства и права / А. М. Шульга. – Х. : Ун-т внутр. дел, 2000. – 131 с.
7. Конституція України : від 28.06.1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Малишко М. І. Конституції зарубіжних країн та України : навч.-метод. довідник / Малишко М. І. – К. : МАУП, 1999. – 72 с.
9. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» : від 24.12.1993 р., № 3808-ХІІ // ВВР України. – 1994. – № 14. – Ст. 80.
10. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х т. / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Вид-во «Юрид. думка», 2005. – Т. 2. Особлива частина. – 2005. – 624 с.
11. Закон України «Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні» : від 14.09.2000 р., № 1954-ІІІ // ВВР України. – 2000. – № 43. – ст. 370.
12. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» : від 16.05.2008 р., № 279-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T060514.html.
13. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту» : від 28.09.2004 р., № 1148/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1148%2F2004>.
14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» : від 18.01.2003 р., № 49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP030049.html.
15. Наказ Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених

у державному бюджеті на прикладні розробки у сфері розвитку окремих видів спорту та методики підготовки спортсменів» : від 29.03.2006 р., № 995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lawua.info/jurdata/dir151/dk151573.htm>.

16. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх професійно-технічних навчальних закладах України» : від 02.08.2005 р., № 458 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d134.htm>.

17. Закон України «Про Міжнародні договори» : від 29.06.2004 р., № 1906-IV // ВВР України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

18. Забара С. Проблеми визначення поняття та предмета спортивного права України / С. Забара // Підприємництво господарство і право – 2008 – № 7. – С. 102–105.

19. Пархоменко Н. П. Джерела права: проблеми теорії та методології : монографія / Н. П. Пархоменко. – К. : Юрид. думка, 2008. – 336 с.

Моргунов О. А. Поняття та система джерел спортивного права / О. А. Моргунов // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 624–629 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11moadcp.pdf>

Надане визначення понять «спортивне право», «джерела спортивного права», зроблена спроба їх систематизації. Досліджені правові приписи, які можуть слугувати джерелами спортивного права.

***

Моргунов О.А. Понятие и система источников спортивного права

Предоставлено определение понятий «спортивное право», «источники спортивного права», сделана попытка их систематизации. Исследованы правовые предписания, которые могут служить источниками спортивного права.

***

Morgunov O.A. Concept and System of Sources of the Sports Law

Definition of concepts «the sports law», «sources of the sports law» is given; attempt of their ordering is made. Legal instructions which can serve as sources of the sports law are investigated.